

A „kétmázsás irodalomtörténet”¹ elfeledett szerzője

Emlékezés Pintér Jenő (1881–1940) irodalomtörténészre

A magyar irodalomtörténet egyik „*legszorgalmasabb munkása*”² volt, aki 1905 és 1910 között a jászberényi gimnáziumban tanított. Több mint nyolcvan éve jelent meg Pintér Jenő *A magyar irodalom története* című, először hatkötetes, majd később nyolckötetessé bővült kézikönyve. A korabeli bölcsészhallgatók pikírt módon csak a „*kétmázsás Pintér*”-nek nevezték a súlyos és vaskos köteteket. Generációk tanultak könyveiből évtizedeken keresztül, de napjainkban a *Magyar nagylexikon*ban a kötetekről Pintér Jenő neve alatt ezt találjuk: „... Szemléletük miatt nem bizonyultak értékállóknak, de a bennük feldolgozott, rendszerezett adatmennyiség forrásként része a magyar irodalomtörténetnek.”³ Említett irodalomtörténeti munkái még talán megtalálhatók a közönyvtárakban, de sok helyen már nem. Miért? A joggal feltehető kérdésre hosszabb a válasz. Talán a tanulmány végén egy kicsit közelebb leszünk ahhoz a kérdéshez, hogy miért merültek munkái a feledés homályába.

Pintér Jenő 1881. január 25-én Cegléden született. Középiskoláit Budapesten és Lőcsén végezte, felsőbb tanulmányait a Budapesti Tudományegyetemen folytatta – az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) jogelődje – előbb tanári, majd később bölcsészdoktori diplomát szerzett. Felesége Battlay Borbála volt.

1905-től 1910-ig a Jászberényi Állami Főgimnáziumban tanított. Nem nehéz kitalálni, mit taníthatott – magyar irodalmat. Gimnáziumi tanársága idején írta meg az első nagyobb munkáját *A magyar irodalom története a legrégebb időktől Bessenyei fellépéséig* címmel két kötetben, amelyet az MTA *Semsey-pályadíjjal* és a vele járó 3000 koronával jutalmazott. Ez a jászberényi gimnázium történetében páratlan, hogy valaki gimnáziumi tanárként akadémiai elismerésben részesült. Az 1905/1906-os tanévtől 1909/1910-ig tanította a gimnázium diákjait. A jászberényi gimnáziumi évkönyvekben 1905 és 1910 között jelentős tanulmányai jelentek meg, amelyek már akkor felkeltették az irodalomtudomány iránt mélyebben érdeklődők figyelmét.

Az *Ujság* nevű lap később országosan is ismertté vált újságírója, Vándor Kálmán⁴ készítette vele 1935-ben egy hosszú interjút. Forrásértékű, ahogy fiatal kezdő tanárként vall a jászberényi főgimnáziumban töltött öt évről. Az interjú ezen részét érdemes szó szerint felidézni: „... Boldogság töltötte el a kezdő tanár szívét, azt akartam, hogy tanítványaim mind-mind kiváló emberek legyenek. Mindig egyet tartottam szemem előtt: A szülők azért küldik legdrágább kincsüket, gyerekeiket az iskolába, mert bíznak fiaik mestereiben. S ebben a bizalmukban nem szabad megcsalódnium! Erőltetett menetben dolgoztam. Délelőtt a főgimnáziumban s azután két óraker az íráshoz fogtam és ott ültem az íróasztalom mellett éjjel tizenkét óráig. És a végén elérkezett a döntés napja megnyertem a Semsey-pályadíjat.”⁵

1 Bán Ervin: „Kétmázsás” irodalomtörténet. Hetvenöt éve jelent meg Pintér Jenő könyve. Népszabadság 54. évfolyam. 1996. 10. 15. 241. szám. 10.

2 Szerb Antal: P. J. Nyugat 1940.

3 Magyar nagylexikon. XI. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002. 808.

4 Vándor Kálmán (1898–1949) író, újságíró, a szórakoztató irodalom művelője.

5 Vándor Kálmán: A budapesti egyetem fájdalmasan mellőzött. Most fényes elégtételt kaptam. Ujság XI. évf. 1935. április 28. 8.

Pintér Jenő 1938-ban

Pintér Jenő üdvözölte a kitűnő történelemtudóst – egyetemi ny. r. tanárt és az MTA rendes tagját – és lelkes, meleg szavakkal tolmácsolta a tanítványok háláját.

Tanártársai mindvégig tudósnek, igazi nemzetnevelőnek tartották. 1919-ben Sajó Sándorral megalakította a Magyar Középkiskolai Tanárok Nemzeti Szövetségét és az Országos Középkiskolai Tanáregyesületet. Már 1920-ban tiszteletbeli tagja, a Magyar Pedagógiai Társaságnak pedig 1921-ben alelnöke, 1938-ban választott elnöke lett.

1919. augusztustól 1939-ig, több mint 20 éven keresztül a budapesti tankerületek főigazgatója is volt. Itt sem télenkedett és 1925-ben jelent meg egy fontos műve *A magyar középkiskolák igazgatásának kézikönyve* címmel. Három évvel később megjelent a második átdolgozott kiadása, amely egyetlen magyar középkiskola igazgatói és tanári karának szobájából nem hiányozhatott. Különösen a második kiadás segített sokat a tanároknak. A középkiskolára vonatkozó törvények, rendeletek szövegeinek magyarázatos gyűjteményét tartalmazta, amely segítette a pedagógusokat a paragrafusok közötti eligazodásban.

1911-ben alapította meg Baros Gyulával⁸ és Horváth Jánossal⁹ együtt a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot, amelynek haláláig elnöke volt. Egy évre rá elindította az *Irodalomtörténet* című szaklapot. Mindig hangsúlyozta, hogy nagy tanítómesterének Beöthy Zsoltot¹⁰ tartotta, aki még egyetemi éve alatt tanította Pintért. Később szoros barátság alakult ki a tanítvány és professzora között.

1916-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának Badics Ferenc rendes tag és Váczy János levelező tag ajánlotta felvételre. Felidézünk néhány sort a laudációjukból: *„Pintér elég széles alapon fogja fel az irodalomtörténet fogalmát s így részben a magyar tudomány történetének régi korát is megírja... Lelkiismeretes gondossága, akár az eredeti forrásokból merít, akár a legalaposabb feldolgozások után indul, egyaránt nagy becsületére válik.”*¹¹

6 Hivatalos Közlöny 18. évfolyam, 1910. 09. 01. 17. szám.

7 Ciszterci szerzetes, zirci apát, történetíró, neveléstörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja (levelező: 1896, rendes: 1908).

8 Irodalomtörténész, legjelentősebb munkája Árpád-házi Szent Margit legendájának megismertetése.

9 *Kossuth-díjas* irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

10 Magyar irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a konzervatív szemléű irodalom és irodalomtudomány egyik vezető alakja volt a századfordulón.

11 MTA Tagajánlások 1916-ban. Budapest, 1916.

Pintér Jenőt 1929-ben megválasztották az akadémia rendes tagjának is. Az MTA irodalmi osztályának elnöke, Némethy Géza méltató beszédében Martin Schanz-cal,¹² a jeles würzburgi tanárral hasonlította össze. A híres Schanz megírta a római irodalomtörténet nagy könyvét, amit az irodalmi világ eddig még nem látott. „Én tehát – mondta Némethy Géza – nem tudok neked nagyobb dicsérettel adózni, mint amikor azt mondom, hogy te vagy a magyar Schanz, mert hasonló emberfeletti munkát hasonló sikerrel végeztél...”¹³

Pintér Jenőnek legnagyobb munkája *A magyar irodalom története I–VIII.* kötetes hatalmas műve volt. Pályatársai és diákjai ezt a munkát nevezték „a nagy Pintér”-nek. A nyolc kötet 1930-tól 1941-ig jelent meg. 1931-ben elnyerte a MTA nagyjutalmát. Az első nagyobb és átfogó irodalomtörténeti munka hazánkban az 1850 évek elején Toldy Ferenchez kapcsolódik, akinek az volt a nagy érdeme, hogy a magyar irodalomtörténetet rendszeres tudományos formába öntötte. Majd egy emberöltővel később, 1878-ban jelent meg Márki József¹⁴ történeti munkája, amelynek címe *Szak- és betűrendes kalauz az összes magyar irodalom története s kövvészétében.* Ez az akkor roppant szorgalommal összeállított munka mára már elavult.

A nyolckötetes irodalomtörténetének utolsó kötetét – *Századunk magyar irodalma* címmel – már halála után adta ki hűséges felesége, aki szakmai törekvéseiben és napi megfeszítő munkásságában mindhalálig állandó támasza volt. Felesége – leánykori nevén Battlay Borbála – saját könyvkiadót alapítva 1943-ban külön jelentette meg a nyolcadik kötetet. Az utolsó kötet bevezető részében az özvegy a következő üzenetet küldte az olvasóknak. „Felejtethetlen jó Uram szellemének ajánlom ezt a könyvet: élete művének befejező részét. Azt adom át emlékének, amit Ő adott nemzetének.”¹⁵

Tudományos pályájának és közéleti tevékenységének egyik legsikeresebb és legszebb oldala a tiszta szép magyar beszédért indított mozgalma volt. Ebben a témában első jelentős cselekedete, hogy elindította és szerkesztette a *Magyarosan* című folyóiratot. Fő érdeme, hogy a folyóirat köré egy lelkes fiatal gárdát szervezett, akik éberren őrködtek az irodalmi munkák és a sajtó burjánzó magyartalanságai ellen.

1938-ban és 1939-ben két „nyelvvédő” könyve is megjelent. Az első munkáját a *Magyar kereskedők nyelvvédő könyve* címmel adták ki. A könyv szerzőjeként a következő módon indokolta a nyelvőr szerepét is betöltő könyvét: „Ha a külföldi kereskedő mindent megtesz beszédének és írásának tisztaságáért, a magyar kereskedők is bizonyára átérzik, mi a kötelességük nyelvünk szókincse és kifejezőképzete iránt.”¹⁶ Az egyszerű bolti kereskedelemben használt nyelven nagyon érezhető volt az idegen hatás. A kereskedők fokozatosan felvetették az állampolgárságot és azonosultak a magyarokkal, a szakmai nyelvük viszont nem tartott lépést ezzel az átalakulással. A könyv erőssége, hogy nem törekedett mindenáron a teljességre, nem minden idegen szótól akart megszabadulni, de a legkiáltóbb idegenes hangzású szavakra új megoldásokat javasolt. Nyelvújító munkájával nem állt le és néhány hónapon belül máris egy új „nyelvhelyességi” könyve jelent meg a könyvpiacra *A magyar iparosok nyelvvédő könyve – Női iparágak* címmel. Ha igaz az a mondás, hogy „Nyelvében él a nemzet”, akkor nincs idősebb megoldás, mint a helyes magyar szavak megtalálása és a

12 Klasszika-filológus, irodalomtörténész, egyik fő műve *A római irodalom története Justitianus császár törvényalkotásáig.*

13 Századok 1929–1930. 518.

14 Márki József (1815–1888) bölcséleti és jogi doktor, egyetemi könyvtárőr, tanár, bibliográfus, pedagógiai író.

15 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/8-a-magyar-irodalom-a-xx-szazad-első-harmadaban-2885/> (2018. 06. 13.)

16 Koszoru 1939. 2. sz. 112.

német szavak fokozatos kiváltása. Idézzük néhány javaslatát könyvének korabeli lapszemlájéből. „*Csak egy kis ízelítő a könyv magyarított szavaiból. Divatrevü helyett divatbemutató; daueroltatás helyett hullámosít; zsűri helyett bírálóbizottság; gloknis helyett harangszabású; fréz helyett eperszínű; emprimé helyett nyomottas; fricandó helyett borjúremek; rezsó helyett gázfőző; szervíroz helyett tálal; rulád helyett habos tekercs; és végül svejfolt helyett derékba szabott.*”¹⁷ Döntse el a kedves olvasó melyik vált be és melyik nem!

Az állandó napi idegfeszítő munka, a fokozódó támadások és irodalomtörténeti feldolgozási elveinek meg nem értése lassan felőrölte egészségét. Egy korábban idézett interjújából rövid nyilatkozata: „... *elköltöttem tetemes örökségemet könyvekre és arra, hogy ne kelljen mellékfoglalkozást vállalnom. Az egészségemmel egyáltalán nem törődtem, dolgoztam a betegágyamban, sőt a harctéren is. Eltem azon kívül olyan életet, mint a XVIII. század szerzetes történetírói. És ez volt a legsúlyosabb áldozat valamennyi között.*”¹⁸

1940. november 7-én halt meg Budapesten. Pintér Jenő síremléke szinte jelképesen ábrázolja meg nem értett hatalmas életművét: egy ledöfött oroszlánt ábrázol. A szobor alkotója Bory Jenő híres szobrász volt. Nekrológiájában a következőket írták: „*Nem volt vívódó lélek, nem volt a részletkérdéseknél veszteglő, kis problémákba elmélyedő, aggodalmas gonddal vergődő kutató.*”¹⁹

Halála évében Németh László megírta *Meghalt egy tanárom* című cikkét, amely a *Híd* folyóiratban jelent meg. A híres irodalomtörténész, Szerb Antal P. J. című munkája a *Nyugatban* látott napvilágot. Ezzel zárja tanulmányát: „*A művet még sokáig fogjuk használni, kétségtelenül – az ember, jóságos, baráti és emberi lényével, mindig velünk marad.*”²⁰

*Pintér Jenő sírja
a budapesti
Fiúmei úti sírkertben*

Pomogáts Béla a *Tiszatájban* 1983-ban részletesen foglalkozott Pintér Jenő irodalomtörténeti tevékenységének megítélésével. Néhány gondolat a bírálatából: „*Ekkor tűnődtem el először: nekünk, magyaroknak nemcsak értékes szépirodalmunk van, hanem igen gazdag az irodalommal foglalkozó történeti munkák száma is. Mintha valami furcsa – talán a nyelvi bezártságból fakadó – kisebbségi érzést akarnánk kompenzálni: irodalmunk létét, szerepét, fontosságát, jelentőségét irodalomtörténeti munkákkal is folytonosan bizonyítjuk. Különösen olyan időkben szaporodnak meg ezek a vállalkozások, amikor maga a nemzeti és irodalmi identitástudat megsápadt.*”

Az *Alföld* irodalmi, művelődési és kritikai folyóirat 1991-ben foglalkozott újra az irodalomtörténeti munkák aktualitásával. Mielőtt a „*spenót*” (az 1964 és 1966 között napvilágot látott hatkötetes magyar irodalomtörténet) megjelent, a „*marxizmus hegemoniája*” idején Pintér munkája egy hírhedt forrásmunka volt. De adatai és tényei nélkülözhetetlenné tették, bármennyire is akarták „*az elsikkadt értékek közé sorolni*”.²¹

Czigány Lóránt *József Attila-díjas* irodalomtörténész, az MTA doktora 2000-ben nyilatkozott Pintér munkásságáról, gondolataira ma is érdemes odafigyelni. „*Most arról ne essék*

17 Magyarosan 1939. 1. szám.

18 Vándor Kálmán i. m. 6.

19 Pintér Jenő (Nekrológ). Irodalomtörténet. 1940. 145.

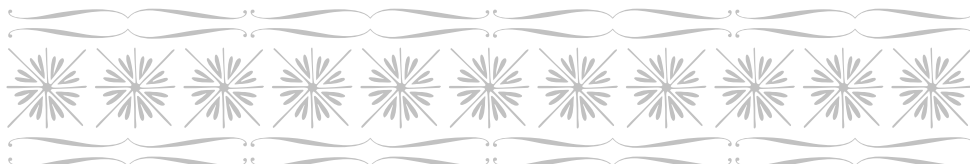
20 <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00659/21124.htm> (2018. 06. 13.)

21 Szerdahelyi István: Köpönyegfordulón. Alföld 1991. 3.szám.

szó, hogy Pintér Jenő legalább ilyen terjedelmű irodalomtörténetet egyszemélyes vállalkozásként hozott létre. Igen, tudom, illik leszólni, igen, tudom, voltak négerei is, de az adatbázisa megbízhatóbb, mint a nagy spenóté.”

Pintér Jenő pályafutását három babér övezi: a tudósé, a pedagógusé és a „nyelvtisztó”-é – írta halálakor nekrológiájában a Petőfi-Társaság, amelynek 1923 óta választott tagja volt. Elmondhatta magáról, hogy tudományosan feldolgozta irodalmunk történetét. Olyan részletességgel, mint előtte senki más. Művei utat mutattak, egészen eredeti kutatásokon alapultak és új ismeretekkel gazdagították a könyveit forgató olvasók irodalmi tudását.

Metykó Béla

HÍREK

A Kodály-módszer Kínában. A kóruskultúra és a Kodály-módszer kínai elterjesztésének magasabb szintre emeléséről tárgyalt Hoppal Péter országgyűlési képviselő a kínai kulturális minisztérium vezető tisztségviselőjével, Ju Kuannal. A felek megállapodtak a kétoldalú kulturális kapcsolatok bővítéséről. Pécs fideszes országgyűlési képviselője felidézte, hogy 2016-ban – a harmadik Orbán-kabinet kultúráért felelős államtitkáraként – Szófiában írta alá a magyar kormány nevében a kínai kulturális miniszterrel közösen a két ország kulturális munkatervét. Hoppal Péter az elmúlt héten részt vett a Pekingi Nemzetközi Kórusfesztiválon és a lancsoui Sárga Folyó Nemzetközi Kórusfesztiválon a Pécsi Egyetemi Kórusal és a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának dékánjával, Lakner Tamással, ahol koncerteket és szakmai műhelyeket tartottak. A politikus a tiencsini zeneakadémia rektorával is tárgyalt a Kodály-módszer kínai elterjesztéséről és magyar szakmai kontroll lehetőségeiről. (MTI, 2018. aug. 1.)

* * *

Megújul a marosvásárhelyi vártemplom. Nagyrészt magyar állami támogatásból újul meg a marosvásárhelyi vártemplom, amely Székelyföld legjelentősebb gótikus épületegyüttese – adta hírül 2018. augusztus 1-jén a *Krónika* című erdélyi napilap. Az újság felidézte, hogy több mint egy évtizede készülnek a marosvásárhelyi középkori várban található református templom felújítására, de csak most sikerült pénzt szerezni rá. Henter György, a vártemplom lelkésze elmondta: több pályázatot próbáltak elnyerni, végül a magyar állam támogatja a munkákat 75 százalékos arányban. A restaurálás előtt régészeti kutatásokat végeztek a templom szentélyében, ahonnan több, 1700-as évekbeli sír és néhány középkori kriptamaradvány került elő. A tervek szerint a felújítás 2019 végére fejeződik be. (MTI, 2018. aug. 2.)